

NAVOIY VILOYATI IQTISODIYOTI VA AHOLI BANDLIGI DINAMIKASI

Muallif: Vafoyeva Dilorom Bahodir qizi

Ta'lim muassasasi:

Navoiy Innovatsiyalar Universiteti

Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar) yo'nalishi

4-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar:

Iqtisod fanlari doktori (PhD) Savriyeva Madina Xakimovna

Aloqa uchun:

Tel: +99894 236 79 99

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola Navoiy viloyati iqtisodiyotining rivojlanish tendensiyalari hamda aholi bandligining o'zgarish dinamikasini kompleks tahlil qilishga bag'ishlangan. Bugungi globallashuv jarayonida hududiy iqtisodiyotlarni chuqur o'rganish, ularning ichki imkoniyatlarini aniqlash va samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Navoiy viloyati iqtisodiy salohiyati, ishlab chiqarish ko'rsatkichlari va mehnat bozorida holatni o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot jarayonida viloyat iqtisodiyotining asosiy tarmoqlari, xususan, sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish sohasi hamda investitsion faoliyatning rivojlanish darajasi statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilindi. Navoiy viloyati respublika iqtisodiyotida strategik ahamiyatga ega bo'lib, ayniqsa, tog'-kon sanoati, kimyo sanoati va energetika sohalarini orqali yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Ushbu tarmoqlarning rivojlanishi hududda yangi ish o'rinlari yaratilishiga, aholi daromadlarining oshishiga va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Maqolada aholi bandligi ko'rsatkichlari, mehnat resurslarining tarkibi va ularning iqtisodiy faoliyatdagi ishtiroki ham tahlil etilgan. So'nggi yillarda viloyatda bandlik darajasini oshirishga qaratilgan qator davlat dasturlari va islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kasb-hunar o'rgatish markazlarini tashkil etish hamda yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar muhim natijalar bermoqda. Shu bilan birga, norasmiy bandlik darajasining mavjudligi, malakali kadrlar yetishmovchiligi va ayrim hududlarda ish o'rinlarining yetarli emasligi kabi muammolar ham saqlanib qolmoqda. Tadqiqot davomida iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik masalasi alohida e'tibor markazida bo'ldi. Statistika tahlillar shuni ko'rsatadiki, investitsiyalar hajmining ortishi, yangi ishlab chiqarish korxonalarining ishga tushirilishi va infratuzilmaning rivojlanishi bevosita bandlik darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, erkin iqtisodiy zonalar faoliyati hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

Mazkur maqolada shuningdek, viloyatda xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi va uning bandlikka ta'siri ham tahlil qilingan. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sektori aholi bandligini ta'minlashda asosiy drayverlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Turizm, savdo, transport va boshqa xizmat turlarining rivojlanishi orqali yangi ish o'rinlari yaratilmoqda va bu aholi farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Mazkur maqolada shuningdek, viloyatda xizmat ko'rsatish sohasining kengayishi va uning bandlikka ta'siri ham tahlil qilingan. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida xizmatlar sektori aholi bandligini ta'minlashda asosiy drayverlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Turizm, savdo, transport va boshqa xizmat turlarining rivojlanishi orqali yangi ish o'rinlari yaratilmoqda va bu aholi farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tadqiqot natijalari asosida Navoiy viloyatida iqtisodiy o'sish va aholi bandligini yanada oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan, kichik biznesni rivojlantirishni rag'batlantirish, innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash, mehnat bozori infratuzilmasini takomillashtirish hamda kasb-hunar ta'limini rivojlantirish zarurligi asoslab berildi. Xulosa qilib aytganda,

maqolada keltirilgan ilmiy tahlillar va amaliy takliflar hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish hamda aholi bandligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: *Navoiy viloyati iqtisodiyoti, aholi bandligi, mehnat bozori, iqtisodiy o'sish, hududiy rivojlanish, sanoat tarmoqlari, investitsiya, kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish sohasi, ish o'rinlari, demografik jarayonlar, bandlik siyosati, iqtisodiy islohotlar, infratuzilma, erkin iqtisodiy zonalar, innovatsiyalar, iqtisodiy samaradorlik.*

Kirish

Bugungi kunda hududiy iqtisodiyotlarni rivojlantirish va aholi bandligini ta'minlash masalasi O'zbekistonning iqtisodiy siyosatida dolzarb yo'nalishlardan biridir. Iqtisodiy o'sishning barqarorligi va bandlik darajasi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim ko'rsatkich hisoblanadi. Ayniqsa, Navoiy viloyati kabi sanoat salohiyati yuqori hududlarda iqtisodiy va mehnat bozorini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini ishlab chiqish katta ahamiyatga ega. Navoiy viloyati respublikaning muhim sanoat markazlaridan biri bo'lib, uning iqtisodiy rivojlanishi sanoat tarmoqlari, investitsion loyihalar va xizmat ko'rsatish sektorining faolligi bilan belgilanadi. Viloyatda tog'-kon sanoati, kimyo sanoati, energetika va qurilish materiallari ishlab chiqarish tarmoqlari yetakchi o'rin tutadi. Ushbu tarmoqlarning rivojlanishi yangi ish o'rinlari yaratishga, aholining daromadlarini oshirishga va turmush darajasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Aholi bandligini oshirish, norasmiy bandlikni kamaytirish va malakali kadrlar tayyorlash hududiy iqtisodiy rivojlanishning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli, hududdagi bandlik darajasi va mehnat bozori holatini chuqur tahlil qilish, mavjud imkoniyatlar va muammolarni aniqlash tadqiqotning asosiy vazifalaridan biridir. Shuningdek, viloyatda amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalari va erkin iqtisodiy zonalar faoliyati ham iqtisodiy o'sish va bandlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonlar hudud iqtisodiyoti salohiyatini oshirish bilan birga, aholi bandligini yaxshilashga xizmat qiladigan ijtimoiy-iqtisodiy omillarga aylanishi lozim.

Mazkur maqolaning maqsadi — Navoiy viloyati iqtisodiyoti va aholi bandligi dinamikasini tahlil qilish, ularning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash hamda hududiy iqtisodiy rivojlanish va bandlikni oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Navoiy viloyati iqtisodiyoti tarmoqlari va ularning rivojlanish sur‘atlarini aniqlash;

Aholi bandligi va mehnat resurslari holatini statistik tahlil qilish;

Iqtisodiy o‘shish va bandlik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni o‘rganish;

Hududiy iqtisodiy rivojlanish va bandlikni oshirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Mazkur tadqiqot hududiy iqtisodiy siyosatni shakllantirish, aholi bandligini oshirish va Navoiy viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini yanada rivojlantirishga amaliy hissa qo‘shadi.

Asosiy qism

Navoiy viloyati iqtisodiyoti respublikaning sanoat salohiyati yuqori hududlaridan biri bo‘lib, uning iqtisodiy rivojlanishi sanoat tarmoqlari, investitsion loyihalar va xizmat ko‘rsatish sohasining faolligi bilan belgilanadi. Hudud iqtisodiyoti tarkibida tog‘-kon sanoati, kimyo sanoati, energetika va qurilish materiallari ishlab chiqarish yetakchi o‘rinlarni egallaydi. So‘nggi besh yil davomida viloyatda sanoat ishlab chiqarish hajmi o‘rtacha 7–8% ga o‘sib, yangi ish o‘rinlarining yaratilishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, Navoiy kon-metallurgiya kombinati va kimyo zavodlari viloyat iqtisodiyotining asosiy drayverlari sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Hududda amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalari, jumladan erkin iqtisodiy zonalarda yangi ishlab chiqarish korxonalarining tashkil etilishi, viloyat iqtisodiyotining diversifikatsiyasiga xizmat qilmoqda. Bu esa nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirish, balki mehnat bozorida talab va taklif muvozanatini saqlashga yordam beradi. Masalan, 2023 yil hisobotlariga ko‘ra, erkin iqtisodiy

zonalarda faoliyat yuritayotgan korxonalar tomonidan 2 500 dan ortiq yangi ish o'рни yaratildi, bu esa viloyat aholisining bandlik darajasini sezilarli darajada oshirdi.

Aholi bandligi ko'rsatkichlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, viloyatda rasmiy bandlik darajasi 2023 yil oxirida 95% ni tashkil qilgan. Shu bilan birga, yoshlar bandligi sohasida ayrim muammolar mavjud bo'lib, ularni bartaraf etish uchun maxsus davlat dasturlari amalga oshirilmoqda. Masalan, "Yoshlarni qo'llab-quvvatlash va bandligini ta'minlash" dasturi doirasida kasb-hunar kurslari, kichik biznesni rivojlantirishga yo'naltirilgan grantlar va malaka oshirish dasturlari faoliyat ko'rsatmoqda. Viloyat aholisining iqtisodiy faolligi va bandligi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sish sur'atining oshishi bilan bandlik darajasi ham ortadi. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish sohasi, xususan turizm, transport va savdo sektori ham aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, 2022–2023 yillarda xizmat ko'rsatish sohasida yaratilgan ish o'rinlari soni 1 200 ga yetib, bandlik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Biroq, viloyatda norasmiy bandlik darajasi hali ham mavjud bo'lib, bu iqtisodiy samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, hududiy iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun quyidagi chora-tadbirlar dolzarb hisoblanadi: kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, malakali kadrlarni tayyorlash, innovatsion va investitsion loyihalarni kengaytirish, shuningdek, mehnat bozorini modernizatsiya qilish. Shuningdek, viloyatdagi aholi bandligini oshirishda mahalliy hokimiyat va nodavlat tashkilotlar ham faol ishtirok etmoqda. Ular tomonidan ish o'rinlari yaratish, kasb-hunar o'quv markazlarini tashkil etish va yoshlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha dasturlar amalga oshirilmoqda. Bu esa nafaqat bandlik darajasini oshirishga, balki viloyat ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Navoiy viloyatida iqtisodiy o'sish va bandlik o'rtasidagi bog'liqlik mustahkam. Sanoat va xizmat ko'rsatish sohasining rivojlanishi, investitsiya loyihalari va yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan davlat dasturlari orqali viloyat aholisining iqtisodiy faolligi oshmoqda. Shu bilan birga, hududiy iqtisodiy rivojlanish strategiyasini takomillashtirish va mehnat bozorini diversifikatsiya qilish orqali kelgusida bandlikni yanada oshirish mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Navoiy viloyati iqtisodiyoti va aholi bandligi o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud. Hududning sanoat salohiyati, tog'-kon, kimyo va energetika tarmoqlarining rivojlanishi nafaqat ishlab chiqarish hajmini oshirishga, balki yangi ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish sohasi, xususan turizm, transport, savdo va boshqa xizmatlar, aholi bandligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, investitsiya loyihalari va erkin iqtisodiy zonalarda faoliyat yuritayotgan korxonalar aholi bandligini sezilarli darajada oshirmoqda. Misol uchun, so'nggi besh yil ichida viloyat bo'yicha rasmiy bandlik darajasi 95% ga yetib, yangi ish o'rinlari yaratilishi hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, norasmiy bandlik, malakali kadrlar yetishmovchiligi va ayrim hududlarda ish o'rinlarining yetarli emasligi kabi muammolar ham mavjud. Kelgusida hududiy iqtisodiy rivojlanishni yanada mustahkamlash va aholi bandligini oshirish uchun bir qator tavsiyalar ishlab chiqildi. Jumladan:

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy faollikni oshirish;

Kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va malakali kadrlarni tayyorlash orqali mehnat bozori talabini qondirish;

Investitsion va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali sanoat va xizmat ko'rsatish sohasini diversifikatsiya qilish;

Mehnat bozorini modernizatsiya qilish va yoshlar bandligini ta'minlashga qaratilgan dasturlarni kengaytirish;

Mahalliy hokimiyat va nodavlat tashkilotlar faoliyatini kuchaytirish orqali bandlikni oshirish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash.

Shu tavsiyalar amalga oshirilsa, Navoiy viloyati iqtisodiyoti yanada rivojlanadi, aholi bandligi oshadi va hududning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati mustahkamlanadi. Shu bilan birga, hududiy iqtisodiy rivojlanishning uzviy jarayoni

va bandlikni ta'minlashga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar viloyat aholisi farovonligini oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, Navoiy viloyati iqtisodiyoti va aholi bandligi tahlili hududiy iqtisodiy siyosatni shakllantirish, samarali investitsiya siyosatini rivojlantirish va mehnat bozorini modernizatsiya qilish uchun muhim ilmiy-amaliy asos hisoblanadi.

FOYDALI ADABIYOTLAR

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. Hududiy iqtisodiyot ko'rsatkichlari. Toshkent, 2023.

Savriyeva M.X. Hududiy iqtisodiy rivojlanish va bandlik masalalari. Toshkent: Navoiy Innovatsiyalar Universiteti nashriyoti, 2022.

O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. Viloyatlar bo'yicha iqtisodiy tahlil hisobotlari 2020–2023. Toshkent, 2023.

Umarova M.S., Tulayev B.V. Hududiy iqtisodiy o'sish va aholi bandligi. Navoiy, 2021.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari. Hududiy investitsiyalar va iqtisodiy islohotlar. Toshkent, 2020–2023.

Abdurahmonov A. Mehnat bozori va bandlikni ta'minlash strategiyasi. Toshkent, 2021.

World Bank. Uzbekistan Economic Update 2022. Washington D.C., 2022.

Rashidov S. Hududiy iqtisodiyot va investitsiyalar. Toshkent, 2020.

Asian Development Bank (ADB). Uzbekistan Country Report: Labor Market and Economic Development, 2021.

Ilmiy maqolalar to'plami: "Iqtisodiyot va bandlik" — Toshkent, 2019–2023.